

TAHSİN YÜCEL
VATANDAŞ

ROMAN

❤
CAN

3.
BASKI

TAHSİN YÜCEL
VATANDAŞ

© 1996, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1996

3. basım: Ağustos 2012

Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © Shutterstock / Laurin Rinder

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Ekosan Matbaası

ISBN 978-975-510-676-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

TAHSİN YÜCEL
VATANDAŞ

ROMAN

Tahsin Yücel'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Aykırı Öyküler, 1989

Haney Yaşamalı, 1991

Peygamberin Son Beş Günü, 1992

Bıyık Söylencesi, 1995

Ben ve Öteki, 1998

Komşular, 1999

Yalan, 2002

Kumru ile Kumru, 2005

Mutfak Çıkmazı, 2005

Yapısalcılık, 2005

Yazın, Gene Yazın, 2005

Göstergeler, 2006

Gökdelen, 2006

Dil Devrimi ve Sonuçları, 2007

Golyan Devrimi, 2008

Yazın ve Yaşam, 2008

Sonuncu, 2010

Gün Ne Günü?, 2010

Kimim Ben?, 2011

Kendine Doğru Yolculuk, 2012

TAHSİN YÜCEL, 1933 yılında Elbistan'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı bölümde uzun yıllar öğretim üyeliği yaptıktan sonra, 2000 yılında emekli oldu. Yazın araştırmalarına 1969'da yayımladığı *L'Imaginaire de Bernanos* ile başladı. Bunu 1973 yılında yayımlanan *Figures et Messages dans la Comédie Humaine* izledi. 1979'da *Anlatı Yerlemleri*'ni, 1982'de *Dil Devrimi ve Sonuçları ve Yapısalcılık*'ı yayımladı. 1976'da *Yazın ve Yaşam*, 1982'de *Yazının Sınırları*, 1991'de *Eleştirinin Abecesi*, 1993'te *Tartışmalar*, 1995'te *Yazın, Gene Yazın*, 1997'de *Alıntılar*, 1998'de *Söylemlerin İçinden* (1999 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü), 2000'de *Salaklık Üstüne Deneme*, 2003'te *Yüz ve Söz*, 2006'da *Göstergeler*, 2010'da *Gün Ne Günü?* ve 2011'de *Kimim Ben?* ile deneme ve eleştirilerini okurla buluşturan Yücel, ilk romanı *Mutfak Çıkmazı*'nı 1960 yılında yayımladı. Bunu 1975'te *Vatandaş*, 1992'de *Peygamberin Son Beş Günü* (Orhan Kemal Roman Ödülü), 1995'te *Bıyık Söylencesi*, 2002'de *Yalan* (2003 Yunus Nadi Roman Ödülü ve 2003 Ömer Asım Aksoy Roman Ödülü), 2005'te *Kumru ile Kumru*, 2006'da *Gökdelen* (2007 Balkanika Ödülü) ve 2010'da *Sonuncu* izledi. Öykü kitaplarından, Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanan *Haney Yaşamalı* 1955 yılında, *Düşlerin Ölümü* 1958'de (1959 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü), *Ben ve Öteki* 1983'te, *Aykırı Öyküler* 1989'da, *Komşular* 1999'da (Dünya Kitap 1999 Yılın Kitabı Ödülü) ve *Golyan Devrimi* 2008'de yayımlandı. Pek çok çeviriye imza atan Tahsin Yücel'e 1984'te Azra Erhat Çeviri Yazını Üstün Hizmet Ödülü verildi.

www.tahsinyucel.com

Sunuş

Mihail Bahtin kimi biçimlerin değişik çağlar ve değişik uzamlar içinde hep sürdüğüne inanır; “türün nesnel belleği”nden söz eder, bu kavrama dayanarak Dostoyevski’nin romanlarının kaynağını Menippos taşlamalarına ve Sokrates söyleşimlerine dek götürür. Kavramın ne denli geçerli, açıkladığı olgunun ne denli gerçek olduğu uzun uzun tartışılabilir. Ama ben, kendi öznel belleğime dayanarak, şu elinizdeki kitabın Dostoyevski’nin *Yeral-tından notlar*’ının, Duhamel’in *Salavin*’lerinin, Camus’nün *Düşüş*’ünün arkasına takıldığını söyleyebilirim.¹ Kuşkusuz, üç aşağı beş yukarı aynı özellikleri sunan başka anlatılar da katılabilir bunlara. Örneğin Sait Faik’in çoğu öyküleri, diyelim ki “Lüzumsuz adam”, diyelim ki “Haritada bir nokta”, diyelim ki “Eftalikus’un kahvesi”, diyelim ki “Kafa ve şişe” türün en başarılı örnekleri arasında anılabilir.

Örnekler türün özelliklerini şimdiden sezdiriyor. Bu anlatılar, birinci kişi ağzından, bir ikinci kişiye yönelen canlı konuşmalar biçiminde sunulur. Çoğu kez bir söyleşim, yani bir karşılıklı konuşma söz konusudur. Ama ko-

1. *Vatandaş*’ın ilk biçimi *Düşüş*’ten iki yıl önce yayımlanmıştır; ama bu başka bir konu.

nuşmacılardan yalnız birinin söylemi verilir bize, öteki-
nin söylemi ve tepkileri ancak dolaylı bir biçimde, bu tek
söylemin içinden yansır. Böyle bir biçim, Bahtin'in ke-
sinlediğinin tersine, söz konusu anlatıların her zaman
"çoksesli" olmalarını sağlamasa bile, hep "açık" kalmaları-
nı sağlar: bu öykülerin anlatıcıları da belirli bir serüven
anlatırlar bize, ama, bu arada, her şeyden söz edebilirler.
Yeraltından notlar da, *Düşüş* de aynı zamanda dünyayı,
insanı ve çağı yansıtmak isteyen yapıtlardır.

Ünlü öncülerine benzetmek gibi olmasın, benim al-
çakgönüllü *Vatandaş*'ın gücü ve zayıflığı da böyle "açık"
bir söylem olmasında. Zavallı, bu niteliği sonucu, kırk
yılı aşkın bir süredir, bir türlü kapılarını kapatıp köşesine
çekilemedi. 1954'te, on sayfalık bir küçük öyküydü;
1964'te, bir başka dilde (fransızcada) biraz daha uzun ve
daha derli toplu bir öyküye dönüştü; 1975'te, roman di-
ye de adlandırılabilir bir anlatı olarak çıktı ortaya.
Şimdi, 1996'daysa, hem çok sayıda dizgi yanlışının dü-
zeltilmesi, hem de birtakım ekleme ve çıkarmalarla, son
(büyük bir olasılıkla da kesin) biçimini alıyor.

Kimi kitapları kendi ölçüleri içinde kusursuzdur ya
da en azından amacına ulaşmıştır, diye olduğu gibi bıra-
kıyoruz, kimilerini fazla kusurlu ya da artık bizden fazla
uzak diye, kimilerine de, hiçbir zaman kusursuzluğa eri-
şemeyeceğimizi bile, ama baba ocağına gelir gibi,
dönüp dolaşıp geri geliyoruz.

T. Y.

I

– Bilerek yapmadım, dostum, gene de özür dilerim. Ne yaparsın, biraz fazla kaçırmışım bu akşam. Başım dönüyordu, bir sonsuz boşlukta yüzer gibiydim. Nasıl, bilmiyorum, ama her şey silinivermişti birden, çevremdeki uğultu da kesilmişti: yeryüzünde yapayalnızdım. Bu kitabı görüyordum yalnız, başka bir şey görmüyordum. Onu da başka türlü görüyordum anlaşılan, başka bir şey gibi görüyordum: kitap olduğunu bilsem, elimi bile sürmezdim. Evet, doğru, içtenlikle söylüyorum: bana göre bir davranış değil böylesi: kâğıtlara yazı yazmak niceedir tiksindiriyor beni, hele böyle basılı, böyle tıka basa yazı dolu, böyle bütün umudunu tüketmiş, ipliği pazara çıkmış kâğıtlara! Üstelik, korkak bir adamım, çok korkak bir adamım: iyiden iyiye sarhoş olmasam, tanımadığım bir adamın kitabını karalamak şöyle dursun, masasının önünde oyalanmayı bile göze alamazdım. En azından yirmi yıldır böyleyim: iyice kafayı bulmuş değilsem, her yabancı ürkütür beni. Sokakta, yalnız başıma, dalgın dalgın yürürken, biri önüme çıkıp da bir yol sormayagörsün, yüreğim ağzıma gelir hemen, bir titremedir alır bütün bedenimi, başlarım kekelemeye. Sorulananın yanıtını adım gibi bilsem bile bir şey değişmez, önemli bir suçmuş gibi gevelerim ağzımda, açık açık söyleyemem bir

türlü. Neden? Korkmamı gerektiren bir şeyler var da ondan mı? Hayır, böyle bir durumum yok çok şükür! Suçluysam da herkes kadar, her vatandaş kadar suçluyum ancak, ne eksik, ne fazla. Hiç değilse bana öyle gelir. Ama korkarım işte: karşıma bir yabancı çıktı mı bir kuşkudur dolar içime: ya bu adam bir polisse, ya tutar da kendisinden gizlediğim bir şeyler bulunduğunu düşünürse, ya bu gizlediğimi sandığı şeyleri ortaya çıkarmaya kalkarsa... Gel de ayıkla pirincin taşını!

Bir yerlerde şöyle bir şey okumuştum bir zamanlar –belki de birinden dinlemişimdir, belki de kendim uydurmuşumdur, unuttum şimdi– : “İnsanlar iki türdür: polisten korkanlar, bir; polisten korkmayanlar, iki”. İlk bakışta saçma gibi gelebilir, ama bence doğru bir söz: kimi ceplerini çalınmış nesnelere doldurmuştur tıka basa, üstelik asker kaçağıdır, ama bir polis gördü mü dayanamaz, gider, bir, “Merhaba!” çeker, bir şeyler sorar, punduna getirip bir şaka yapar; kimi de dünyanın en sağlam adamıdır, her şeyi tamam, her şeyi düzenlidir, etliye sütlüye karışmaz, gazete bile okumaz, kısacası, tam istenen türden bir vatandaş olduğunu kolaylıkla kanıtlayabilir, ama yüz metre ötede bir polis görse, hemen yan sokağa sapar. Ben de böyleyim işte: durumum ne denli sağlam olursa olsun, polisi gördüm mü kırarım kırışı. Bununla kalsa gene iyi! Benim kaçacağım polisin ille de polis kılığında olması gerekmez: kılığına bakmadan kaçarım ben polisten! Herkesten kaçarım yani, her yabancından kaçarım! “Her yabancı benim için bir polistir”, diyecek değilim kuşkusuz. Öyle şey olur mu hiç! Ama, polis her kılığa girebildiğine göre, kimse için, “Polis değil”, diyemem. Seni alalım örneğin: ne yandan bakılırsa bakılsın, her şeyinle bir aydına benziyorsun. Ama bunun aldatmaca olmadığı nerden belli? Aydın polis olamaz ya da polis aydın görünüşüne bürünemez, diye yasa mı var?

Hayır! Öyleyse güvenmem sana, öyleyse kaçırım sende, bucak bucak kaçırım. Kimse haksız olduğumu söyleyemez. Hele Hamdi'nin başına gelenlerden sonra.

Hamdi mi? Hamdi en iyi arkadaşımı benim. O da küçük bir memurdu benim gibi, ama benim gibi yolsuz değildi: emektar bir arabası vardı, sıkıştı mı birkaç saat dolmuş yapıp düzeltirdi durumunu, gittiği yerlere de kral gibi kendi arabasıyla giderdi. Şimdi çok uzaklarda zavallı. Araba satıldı, sevgilisi başkasıyla yaşıyor, kitaplarını sıçanlar yedi. Neden, biliyor musun? Senin gibi bir aydın arkadaşın hışmına uğradı da ondan. Bu adam yazardı üstelik, yıllardır dört dörtlük bir düşünür olarak bilinirdi. Görünüşe bakılırsa, kovalayandan çok kaçandan, ezenden çok ezilenden yanaydı, yazılarında emeği savunurdu durmadan, göz nurunu, alınterini göklere çıkarırdı. Ama, bir gün geldi, bizim Hamdi'ye öyle bir sövmeye başladı ki, bütün o yazıları onun yazdığına bin tanık isterdi. "Bu herifi işinden etmezsem, adam değilim", deyip duruyordu ortalıkta. Dediğini gerçekleştirebilmek için de elinden geleni ardına bırakmadı, ne valiye çıkmadığı kaldı, ne bakana, başbakana dilekçeler yazmadığı. Bununla da yetinmeyip bir sürü aracı soktu işin içine, birbirinden seçkin bir sürü aydın kullandı. En sonunda başardı: doğuya sürdüdü Hamdi'yi. Söyledim, iyi kötü bir arabası, gül gibi bir ikinci mesleği vardı dostumun: yalnızca şoförlük yapsa, durumu çok daha iyi olurdu. "Çekiliver, olsun, bitsin, üzme tatlı canını", dedim. Ama Hamdi tuhaf çocuktuktu, tuhaf bir doğruluk anlayışı vardı, sözümü dinlemedi: "Hayır, gitmeliyim", diye diretti. "Ülkemizin koskoca bir yazarı aylar boyu bunun için didindi, koskoca valiler, genel müdürler bunu iş edindi. Benim de emeğe saygım vardır: bunca emeği boşa çıkaramam", dedi, çekti gitti, bir daha da dönmedi, tatillerde bile. Şimdi gel de insanlara aydın diye güven bakalım.

“Şimdi” dediysem, “Şimdi, şurada, şu dakikada”, demek istemedim. Şimdi durum başka: iyice kafayı bulmuşum, gözüm ne polis görüyor, ne aydın, kimseden korkmuyorum. Korkmuyorum! Benim gibi bir adamın ağzına hiç yakışmayan bir sözcük bu, biliyorum. Ama, Hamdi buradan gideli beri, arada bir yiğitliğim tutuyor böyle. Ne yaparsın, her zaman aynı kolaylıkla katlanılmıyor yalnızlığa: gün oluyor, kurşun gibi çöküyor üzerime, soluğumu kesiyor. Biraz soluk alabilmek için buraya zor atıyorum kendimi, başlıyorum içmeye, başlayınca da bir türlü duramıyorum. Üstümdeki ağırlığı atabilsem, gene iyi. Ama nerde! Başlangıçta biraz hafifler gibi olsa da hemen sonra gene çullanıyor üstüme. O zaman, birinin masasına oturup adam gibi bir-iki söz etmezsem, parça parça dağılacakmışım, eriyip gidecekmişim gibi bir duygu çöküyor içime. O zaman, ayık kafayla hiçbir zaman yapamayacağım şeyi yapıyorum işte: insanların gözlerinin içine içine bakmaya başlıyorum. Çok geçmeden de birini kestiriyorum gözüme, kalkıp masasına gelmeme, kendisine eski bir dost gibi “sen” dememe kızmayacağı, hatta bundan sevinç duyacağı dakikayı bekliyorum. Bu dakika da, ister inan, ister inanma, eninde sonunda geliyor: korkusuzca kalkıyorum yerimden, kararlı adımlarla yaklaşıyor, merhabamı çekip oturuyorum. “Ya polisse?” demiyorum artık, kafayı bulmuşum nasıl olsa, üstelik adamı iyice incelemiş, yalnızlığını iyice sezinlemişim. Polis bile olsa ne yazar ayrıca? Burası durulan bir yer, oturulup konuşulan bir yer, burası sokak değil ki.

Evet, dostum, böyle işte: bu akşam da kaşığımda sen çıktın: bir saattir gözlerim hep üstünde, yanına gelebilmek için fırsat kollayıp durdum. Ama bir türlü vermiyordun bana bu fırsatı, hep şu kitabı karıştırıyordun. Sonra, bir ara, ayakyolundan dönerken, senin de aynı yere gittiğini gördüm, gelip oturdum masana, sonra boşalmış ta-

baklar arasında bıraktığın bu kitabı elime aldım, sonra kalemimi çıkardım cebimden, sonra, deli gibi, bilinçsizce, bir şeyler yazdım üstüne. Bir sarhoşluktur oldu işte. Ne yazdım, onu bile bilmiyorum. Bir bakayım izin verirsen.

Hay Allah! Senin resmin bu resim! Bu kitabı sen yazdın demek! İşte bunu bilmiyordum! Düşümde görsen inanmazdım doğrusu! Ne rastlantı, ne güzel rastlantı! Dostum, sana bütün kitaplarını okuduğumu söylesem, inanır mısın? “Bütün kitaplar” sözün gelişi kuşkusuz: bu romanı ilk burada görüyorum. Ama yeni çıktı, değil mi? İyice anlıyorum şimdi: yeni çıktı da ondan böyle yanında taşıyorsun, ondan böyle durmadan karıştırıyor, önüne koyup hayran hayran bakıyorsun. Böyle bir yere elde kitapla gelmek gene de aykırı kaçıyor ya! Boş ver, konumuza dönelim biz: neler döktürmüşüz, onu görelim. Al bakalım! İşte tam bana göre bir saçmalık:

Ölüm karşısında bir de burada
Harcarız hepimiz bir küçük çaba.

Görüyorsun: bilincimi tümünden yitirmişim az önce, tümünden kaçırmışım ipin ucunu: bu kitabı başka bir şey, burasını da başka bir yer sanmışım: bu dizeler bu kitabın kapağında hiçbir anlam taşımıyor.

Ne o, dostum, neden böyle bakıyorsun yüzüme? Bir tatsız rastlantı sonucu, beklenmedik bir yerde, bilinmedik bir meslektaşla karşılaştığını mı düşünüyorsun? Büsbütün haksız sayılmazsın doğrusu. Öyle ya, ben de yazarım bir bakıma, ben de bir sanatçı, bir ozan sayılırım. Ama gene değişiverdi yüzün! Anlıyorum, saklamaya çalışma boşuna: şimdi de delinin biriyle, hiç değilse kendini beğenmiş bir zavallı hevesliyle karşı karşıya bulunduğunu düşünüyorsun. “Çattık!” diyorsun içinden, öyle değil mi? Kızma, ama buna da ben güleceğim. Neden mi? Be-

nim için heveslilik dönemi çok gerilerde kaldı, bu bir; ben bu kentin en çok okunan yazarlarından biriyim, bu da iki. Senin çevrenden değilim, o kadar. Bir de senin çevrendeki kendini beğenmişlerle en ufak benzerliğim yok: sizler gibi kasılmaktan hiç hoşlanmam, kendimle de, sanatımla da övünmem kolay kolay. Neden övünüyüm? Bir bakıma zavallı bir adamım ben, anasız babasız, çoluksuz çocuksuz, beceriksiz, meteliksiz bir herifim, başka türlü olacağım da yok artık! Tam bir hiçim senin anlayacağın, yazarlığım dışında. Ama alçakgönüllü olacağım, diye gerçeği tersinden gösterecek değilim: yazarlıkta topunuzu cebimden çıkarırım.

Gülme öyle! “Topunuzu cebimden çıkarırım”, demekle büyük yazar olduğumu söylemek istemedim. Ben nerdeyim, büyüklük nerde! Anıtlar gibi yükselip kuşaktan kuşağa ulaşan, yüce yapıtlar vermedim hiçbir zaman, bundan sonra vereceğim de yok. Eleştirmenlerinize göklere çıkarılmadım, hakkımda tek yazı yayımlanmadı, bundan sonra yayımlanacağı da yok. Bunca yazıma, bunca dizeme karşılık bir kuruş para almadım, bundan sonra alacağım da yok. Ama, hemen söyleyeyim, sizlerden üstün olmama engel değil bütün bunlar, gerçek bir yazar olmama hiç engel değil: yapıt gelir her şeyin başında. Bunun için, ne kadar gülersen gül, boşuna: ne de olsa görmediğin, bilmediğin yapıtlara gülüyorsun. Hiç kuşukum yok, görmüş olsaydın, gülmezdin. Ama sarhoşlukla kitabının kapağına yazdığım şu berbat dizeler dışında hiçbir şey okumadın benden, değil mi? Yoksa yanılıyor muyum? Gerçekten hiçbir şey okumadın mı? Hiç rastlamadın mı adıma? Başkalarından da mı işitmedin? “Adıma” dedimse... Takma adıma demek istiyorum. Bilir mi sin benim takma adı mı?

Allah versin, keyfine diyecek yok bu akşam: takma adın sözü bile güldürüyor seni. Geveze kuluna ozanlığı

yakıştıramadığın gibi takma adı da yakıştıramıyorsun anlaşılan. Öyle olsun! Ama, ne yapayım, sözcükleri esen yele göre ayarlayan ozanlardan olmadım hiçbir zaman, içimden nasıl geliyorsa öyle söyledim her şeyi, gözlerim nasıl görüyorsa öyle gösterdim. Yazılarımın altına gerçek adımlı koymaya kalksam, bir sürü dert açılırdı başıma, sanatımı sürdüremezdim, eylemim güdük kalırdı. Buna gönlüm elvermedi. Kendim gibi parıltısız bir ad takma ad seçtim, onu kullandım: Vatandaş.

Ama bunca parıltısız, bunca renksiz ve köşesiz olmasına bakma sen, şöyle gönlümce bir şiir, gönlümce bir yazı döktürüp de altına bu adı koydum mu anlatılmaz bir mutluluk sarar bütün benliğimi, yalnızca bir yapıtımlı, yalnızca bir eylemimi değil, kendi kendimi gerçekleştirdiğimi, daha somut, daha sağlam, daha gerekli bir insan olduğumu sezerim her seferinde, hem bir kopma, hem bir katılma yaşarım. Senin de duyduğun olur mu, bilmem, ben hep duyurum: her yazımda, her şiirimde, bir gerçeği kesinlerken, kendime de daha büyük bir gerçeklik, bir geçerlik sağlamanın sevinci dolar içime. Ne dersin de, boş bir duygu olamaz bu: ısmarlama kalıplar içinde sıkışıp kalmış değilsek, yazdığımız her satırda kendimiz varsak, "Ben böyle düşünüyorum!" demek bile iki yönlü bir yaratmadır her zaman. Ben her yazımda bu yaratmayı yaşarım işte, her yazımda kendi adıma, kendi dilimde konuşurum. Böylece, bir yandan senin çevrenin sakızlaşmış türkülerini yadsırken, bir yandan da tüm insanlar, tüm vatandaşlar adına, değişmez gerçekler adına konuşmaya kalkanları yalanlamış, oyun ve aldatmaca karşısında başkaldırmış olurum; böylece her yazım bir başkaldırma olarak çıkar ortaya, böylece her yazım bir başkaldırma çağrısı olur. İsterim ki, adımlı görenler...

Ama bu ad, bu Vatandaş adı gerçekten hiçbir şey söylemiyor mu sana? Hayır mı? Hele biraz daha düşün

bakalım. Bu kentte gelip geçici bir konuk değilsen, her gün, her yerde gördüğümüz insanlardan uzak bir yaşam sürmüyorsan, bağırsakların da o kadar sağlam değilse, hiç kuşku yok, anımsarsın adımı. Öyle mi? Hiç ama hiçbir şey söylemiyor mu? Olur şey değil! Hayır, hayır! Dergileri, gazeteleri, kitapları çıkar usundan. Gutenberg'in buluşundan hiçbir zaman yararlanmadım, bir "kartvizit"im bile olmadı. Bunun şaşılacak bir şey olduğunu da sanmıyorum doğrusu: herkes anasından kitapla doğmadı! İnsanlığın uzun tarihinde kitabın geçmişi devede kulak bile olamaz; üstelik, daha yedi yüz yıl önce, tek bir İncil'in sayfalarını oluşturmak için en az altmış hayvan –en az altmış büyükbaş hayvan– kesmek gerektiğine göre, bu geçmişin çok arı bir geçmiş olduğunu söylemek zor. Ancak, hemen belirteyim, kitaba da, Gutenberg'in buluşuna da karşı değilim, yüzyıllardır bu buluştan yararlananları toptan küçümsediğimi de söyleyemem. Ne var ki, sizler gibi davransam da anlamsız bir üne erme saplantısıyla ünlü buluşu ayağa düşürmeye kalksaydım, düşüncemi, beğenimi, onurumu boşlamam gerekecekti, onları göz göre göre yadsımak, hiç değilse arada bir çiğnemek zorunda kalacaktım. Bir kez bu yola girdikten sonra da direnmek boş bir çabadan öteye geçmezdi: hemen kısırlardı sesimi.

İnsanlarla paylaşmaya çalıştığım doğruları kitaplar da, dergilerde açık açık söylememe izin verseler de fazla bir şey değişmeyecekti. Bir bakıma hepsi de eş değerde bir doğrular ve yalanlar kargaşasında yinelendikçe bulan bir korkunç yankılanma içinde duyurmaya çalışacaktım sesimi, kısacası akıntıya kürek çekecektim. Dünya iyice değişti: başka sonuç beklenemez artık, kolay kolay başka sonuç beklenemez: bayağılıkların bolluğu kafaları, gönülleri köreltti, güzeli çirkinden, yanlışı doğrudan seçilmez duruma getirdi: kötü yazar iyi yazarı

kovdu. Bu durumda, emeğimin tüm karşılığı biraz para, biraz da ün olacaktı. Ben adsız özgürlüğü seçtim. Üzgün de değilim doğrusu. Senin ve benzerlerinin başarılarını gördükçe, silinmişliğimin değerini daha iyi anlıyorum: istesem de sizler gibi olamazdım hiçbir zaman. Beni konuşmaya zorlayan, içimden fıskırıp çıkmak, kendim gibi adsız sansız insanlara ulaşmak isteyen bir ses vardı benliğimde, benim görevim bu sesi duyurmaya çalışmaktı, hepsi bu: sizlerin ulaşmaya çalıştıklarınızın hiçbirisi çekmiyordu beni; arada bir kafam karışsa bile, doğru yolu saptamakta gecikmiyordum.

İşte gene yanıldın, dostum! Bıyık altından gülmekte bayağı ustasın, ama düş gücün fazlasıyla eksik ya da gereğinden fazla: her şeyin üstünden aşırıp gidiyor, bir türlü ulaşamıyor ereğine. Yapma, dostum, o kadar da küçük görme karşındakini. Gözlerime bir baksana! İnsandışı bir verici önünde, zavallı bir öykünmeyle yetinecek adam mıyım ben? Sana hep gerçekten, hep somuttan söz ediyorum, anlamıyor musun? Korkağım, yoksulum, yalnızım, ama düşüncemle sanatımı hiçbir zaman alçaltmam, gerçeklikten, somutluktan koparmam. Oysa verici başında konuştuğum sırada ben ayırımına varmadan akımın kesiliverdiğini düşün: artık hiçbir alıcıya gidemez sesim, ama ben gene de sürdürürüm konuşmamı, her şey bir an öncekinden farksızmış gibi, görmediğim, bilmediğim insanlar sesimi hep duyuyormuş gibi. Bu durumda, sözlerin ağızımdan çıktığı gerçektir yalnız, bu sözlerle bu verici başında yaratmaya çalıştığım konuşmaysa bir yanılmalıdır yalnızca, zavallı bir öykünmedir. Tamam mı? Anlaşıyor muyuz? Ancak, işin özüne inersek, aygıtların tıkır tıkır işlediği sırada da hep aynı öykünme sürüp gider: seslendiğim, daha doğrusu seslendiğimi sandığım insanlara ulaştığımı gösterebilecek hiçbir kanıt yoktur elimde: konuşmamı dinleyenler var mı, varsa, sözlerimi anlıyor-

lar mı, anlamıyorlar mı, beğeniyorlar mı, beğenmiyorlar mı, bir yanıtları var mı, yok mu, bilemem. Hayır, dostum, bu buluştan da yararlanmadım; somut koşulları se-verim ben, öykünmenin her türlüşünden tiksiniyim.

Büyük kalabalıklar önünde, ağzımdan tükürükler sa-çarak gümbür gümbür söylev çekmek de bana göre bir iş değil, olamaz: bu da aynı ölçüde kaba ve umutsuz bir öykünme: gene bir ben konuşurum, gene gerçek bir yanıt bekleyemem çevremdekilerden. Kimi kurnaz politikacı-ların gözde oyununa başvurarak durumun sınırlarını zor-lasam da, arada bir dinleyenlerimin görüşüne başvursam bile, fazla fazla bir “evet” ya da bir “hayır”dır bütün elde edeceğim. Ayrıca, bu “evet”ler, bu “hayır”lar söylevimi dinleyenlerin kaçta kaçının yanıtıdır, gerçekten düşünüp inanan kişilerden mi, yoksa papağanlardan mı gelmekte-dir, burasını hiçbir zaman bilemem. Böyle bir kalabalıkta herkesin kendi düşüncesini söylemesini de bekleyemem: alanlarda karşılıklı konuşma doğmaz hiçbir zaman, ya-lancı kaynaşma doğar, gürültü, kargaşa doğar. Dostoyevs-ki'nin gececek bir kahramanı vardır hani: Hipolit Teran-tiyev, veremlidir, bir sıkımlık canı kalmıştır, ama tutkuludur, inanç doludur, insanları karşısına alıp çeyrek saat konuşacak olursa, onlara bütün gerçeği anlatabileceğine, onları ardından sürükleyerek dünyayı değiştirebileceğine inanır. Hiç kuşkusuz, onun gibi nice gençler kurmuştur bu düşü, onun gibi nice gençler şöyle yüksekçe bir yere çıkıp kalabalığa seslenmekle her şeyi düzeltereğini san-mıştır. Ama kürsülere hep başkaları çıktı, hep yaşlılar çıktı, hep aynı biçimde döndü dünya. İçimizde bu dün-yaya yeni bir yön verebilecek bir gerçek taşısak bile, bu koşullarda ne yazar! Kim tanır, kim inanır! İnsanlarda gerçekleri çığlıklardan ayıracak kulak mı kaldı? Sözcük-lerde gerçekleri dile getirecek güç mü var? Kalabalıklar önünde, çığlık çığlık söylenenler söz değil, gösteri yalnız-

ca! Bu nedenle sesler yükseldikçe gerçek sınıyor, söylevler ve söylevciler çoğaldıkça gerçek çekiliyor ortalıktan, şu dünyada gerçek diye bir şey olmuş muydu, olmuşsa neydi, yavaş yavaş bunu bilme olanağı bile kalmıyor, öykünme içinde bir öykünmedir sürüp gidiyor.

Uzun sözün kısası, dergilerde, gazetelerde zehir zemberek yazılar yazmak da, verici başlarında bangır bangır bağırarak da aynı kapıya çıkar benim için: bitmez tükenmez bir uğultuya katılmak, bu uğultuda eriyip gitmek demektir. Bense uğultudan tiksiniyorum, uğultudan söze, sözden sessizliğe ulaşmak, düşüncemi insanlarla soğan ekmek gibi paylaşmak isterim. Bu nedenle başka bir yol seçtim kendime.

Benim yolum parlak bir yol değil belki, belki fazla bir etkenliği de yok, ama yalanlar içinden geçmiyor hiç değilse, hiç değilse yalanlara bulanmıyor, hiç değilse benim kendi yolum. Yapıtlarımın gücü de burada: kulakları sağır eden, anlamsız uğultuların ötesinde, ölçsüz ve kalıpsız, özgür ve özgün birer çılgılık olarak doğuyor, her okunuşlarında yeniden yükseliyorlar; nerede yazıldılarsa orada kaldıkları, okurlarını en kesin, en sağlam yalnızlıklarında buldukları, onların en yapmacıksız anlarını paylaştıkları için, kendi türlerinde, kendileri gibi somut ve dolaysız yanıtlar bulabiliyor, birer ikili konuşma, birer insanca kaynaşma olabiliyorlar her zaman. Kısacası, sizin çatlak seslerinize karışmıyorlar kolay kolay.

Hayır, bütün o çılgınlardan hiçbir örnek göstere-mem şimdi sana: her biri bir başka yerededir, kimi kazın-mış, silinmiş, yok olup gitmiştir, kiminin üstüne başka yazılar yazılmış, kalın çizgiler çekilmiştir, kimi de öylece durur, okurunu bekler: yaşamları rastlantıya bağlıdır. Bu yazgıyı değiştirmeye kalkmadım hiçbir zaman, yazdığım bunca yapıtın hiçbirini çekmecemde saklamayı ya da cebimde gezdirmeyi düşünmedim, belleğimde tutmaya

bile çalışmadım. Görüyorsun, burada da ayrılıyorum sizlerden: hem çok ilerinizdeyim, hem çok gerinizde. Durumumu bir-iki sözcükle özetlemem gerekirse, eski çağların sanatçısıyım ben, en eski çağların sanatçısıyım. Evet, ne dersen de, ben ilk insanım! Her şeyi kendisi gibi silinip giden ilkel insanım. Hayır, şaka etmiyorum, mağara insanıyım ben, dünyanın mağaralarına ilk insan çizgilerini çeken insanım. Evet, böyle, adı sanı bilinmeyen, ama çalışıp didinirken, kaçıp kovalarken, vuruşup dövüşürken, bulduğu ilk fırsatta, önüne çıkan ilk yere, eline geçen ilk nesneyle bir şeyler çiziktirenim. Taşla, kömürle, bıçakla, tebeşirle ya da kalemle. Aracın ne önemi var! Önemli olan haykırmak: yazmak ve çizmek, kaçıp kovalamanın içinde, vuruşup dövüşmenin içinde, yüreğin bütün gücüyle, hiçbir karşılık beklemeden haykırmak: yazmak ve çizmek.

Benim yaptığım bu işte, etin, kemiğin ve beynin, içgüdünün, duyunun ve düşüncenin tükenmez türküsünü söylüyorum, yani ilk türküyü, ilkel türküyü. Sanatımı yaşadığım çağın, oturduğum kentin olanaklarına uydurdum: duvarlarımı daraltıp mağaralarımı çoğalttım. Ama, hemen söyleyeyim, bunu ilk yapan değilim, benden önce milyonlarca benzerim yaptı. Benim katkım, bilinçsize bilinç getirmek, süreksize süreklilik vermek yalnızca. Nasıl mı? Hâlâ anlayamadın mı? Peki, sözü fazla uzatmayalım öyleyse: herhalde bilirsin, kentin bütün ayakyolları, herkese açık olanlar yani. Onlar işte. Kapıları, duvarları.

Evet, dostum, senden önce kahkahan söyledi: hele şükür, en sonunda sezdin işin içyüzünü. Evet, öyle: az önce, bir ara, sarhoşlukla, orada sanmıştım kendimi, senin kitabın kapağı bomboş bir duvar, bir ayakyolu duvarı gibi görünmüştü gözüme. Gül bakalım, gül gülebildiğince! Hiç çekinme, bu gülmeler ne kızdırır ne de şaşırır beni. Bilirim, başka türlü beklenmez sizlerden: her za-

man, her yerde böylesiniz: olduğu gibi görmek istemezsiniz hiçbir şeyi, kendi küçük dünyanıza sığmadı mı her şeyi gülünç bulursunuz. Bilirim, değişmez huyunuzdur, gerçeklerden söz edersiniz hep, gerçekçilikten söz edersiniz, ama küçük dünyanın boyutları hiçbir gerçekle denkleşmez. Bunun için ya kırpar ya yamarsınız onları: gerçeğe ille de bir şeyler eklemek, gerçekten ille de bir şeyler çıkarmak onulmaz bir tutku hepinizde: gerçek kendi kendisi olmasın da ne olursa olsun! Ama unuttuğunuz bir şey var: zavallı gerçeklerle birlikte kendi sanatınızı, kendi kişiliğinizi de buduyorsunuz, eklediklerinizse ya boynuz ya kuyruk oluyor. Böyle köklü bir gerçekle karşı karşıya gelince de dünyanın en tuhaf, en gülünç olgusuyla karşılaşmış gibi, kahkahalarla gülüyorsunuz.

Gözlerinden anlıyorum: ince ince alay edeceksin benimle, “Demek ağlayacağız şimdi de: kentin ayakyollarının yürekler acısı durumuna bakacak da hüngür hüngür ağlayacağız”, diyeceksin. Boşuna heveslenme, beyim, bu değil benim demek istediğim. Ne ağlanır, ne gülünür bu yazılar, bu resimler karşısında: dünyanın en doğal şeyleri bunlar. Benim özel durumuma gelince; sanatımı, eylemimi buralarda sürdürmemi başka bir yol bulamamış olmama bağlama, bana acımaya da kalkma. Kendi durumuna acı, daha iyi! Ne kafamdan zorum var, ne bedenimden: ben ıknıp sıkınmadan, oyuna, yapmacığa kaçmadan, insanların mayasında bulunan, alabildiğine güçlü bir insan eğilimine uymakla yetiniyorum. Evet, ne sandın ya! Yalnızca ilkel kişilerde değil, görgülü, bilgili, olgun diye nitelediğimiz kişilerde de derinden derine kök salmıştır bu eğilim. Hem böyle bir eğilime uyabilmek için en azından okuryazar olmak gerekir.

Böylesine açık bir gerçeği tartışmak gereksiz bence. Ama inanmayacaksan, “İnsanların mayasında böyle bir eğilim yoktur”, diyeceksen, önce seni ele alalım: bir du-

vara, bir kapıya, bir kaldırım taşına bir şeyler çiziktirdiğin olmadı mı hiç? Ayakyolu kapılarına, ayakyolu duvarlarına doldurulmuş yazıları, şiirleri, resimleri görünce bunlara kendin de bir şeyler eklemek istemedin mi? Çekinme, ezilip büzülme, dostum, herkes geçmiştir bu yoldan, en iyi yetişmiş kişiler bile. Ne var ki, bu kibar, bu iyi yetişmiş kişiler, bu düzen, bu erdem, bu arılık tutkunları nedense çok unuttukları: bir gün olur, bu zararsız eğilimi amansızca eleştirmeye başlarlar, bir hastalık, bir sapkınlık sayarlar bunu, en azından doğru dürüst insanlara yakışmayan bir aykırılık olduğunu söylerler. Senin gibi on binlerin duygularını dile getirdiklerini sananlar da böyle alaylı alaylı gülerler işte.

Yeryüzüne başka bir gezegenden bir yaratık gelecek olsa, en çok neye şaşar, hiç düşündün mü? Ben düşündüm: hiç kuşku yok, yeryüzünde insanların böylesine çok konuşmasına şaşar. Gerçekten çok konuşuyor insanlar! Sabah akşam, gece gündüz, yerli yersiz, saçma sapan, durmadan, dinlenmeden konuşuyorlar. Kafa salladın mı senden iyisi yok, ama araya girmeye kalktın mı deliye dönüyorlar, “Dur, sözümü bitirmedim”, diyorlar hemen. Bir türlü bitmiyor, bitmek bilmiyor sözleri, bitirmek istemiyorlar. Sanki ancak konuştuğunda duyuyorlar yaşadıklarını, sanki ancak konuştuğunda bir somutluk, bir kişilik, bir üstünlük kazanıyorlar. Bu yüzden yalnızca birer dinleyici olarak görüyorlar bizi, yalnızca birer dinleyici, birer edilgen varlık olarak kalmamızı istiyorlar, soluk bile aldığımızı fıkralarla, öykülerle, söylevlerle, küfürlerle üzerimize geliyorlar durmadan, durmadan konuşuyorlar! Bütün erekleri konuşmak, bir daha, biraz daha konuşmak. Konuşsunlar da ne olursa olsun. Her durumu, her olayı, her acıyı, her sevinci biraz daha konuşmak için bir fırsat sayıyorlar, susmak bilmiyorlar bir türlü. Ama bir şey söyleyeyim mi ben sana: gene de yeterince ko-

nuşmuyorlar. Evet, şaka etmiyorum, yeterince konuşmuyorlar hiçbir zaman. Yeterince konuşmak için, gerekeni gerektiği yerde söylemek için, biraz olsun durup düşünmek gerekir; insanlarsa konuşmadan duramıyorlar bir türlü, duramadıkları için de hep ezbere konuşuyorlar, beylik kalıpları aşamıyor, bilineni, dört bir yanda söylenenini yinelemekle kalıyorlar. Dillerine kolay kolay içten bir söz gelmiyor. Gelince de atlıyorlar çoğu kez, başka şeylere geçiyorlar, alışılmış şeylere.

Hayır, yanıldığımı hiç sanmam: elini yüreğinin üstüne koy da bir düşün: kendisine her düşünüy, her düşünceni çekinmeden açabileceğin, usunda beliren her imgeyi bütün ayrıntılarıyla anlatabileceğin bir dostun bulunduğunu söyleyebilir misin? Ben söyleyemem. Böyle bir dost çıksa bile biz istemeyiz, fellik fellik kaçarız ondan. İçimizi bir tanrı gibi gören, bütün düşüncelerimizi, bütün düşlerimizi, kısacası bütün gizlerimizi bilen bir dost yaşamı cehennem eder bize, ağzını açıp tek sözcük söylemese bile. Çünkü düşler dostlukları aşar her zaman.

Diyelim ki, evindesin, yanında en candan dostun, pencerenin önünde oturuyorsun, sokaktan çok güzel bir kadın geçti, kafanı allak bullak etti, dalıp gittin birden, dostunun yanında düş görüyorsun, saçlarının dibi terliyor. Hiç kuşkusuz, içine doğan istekten söz edebilirsin dostuna; dilersen, birtakım ayrıntılara da girebilirsin; dilersen, daha ileriye gidersen: düşünüy gerçeğe dönüştürme konusunda yardım istersin dostundan. Bütün bunlar dostlukla da, erkeklikle de bağdaşır. Ama uyanık düşünde iyiden iyiye ilerledikten, seni bu kadından ayıran bütün engelleri kaşla göz arasında sildikten sonra, birdenbire dostuna dönüp de, "Tamam, oldu işte! İşte bak, kollarımın arasında! Nasıl da kendinden geçmiş!" diyebilir misin? Hayır, diyemezsin, dostum: ne denli seversen sev, ne denli yakın görürsen gör dostunu, ne denli güvenirsen

*Öykücü, romancı, denemeci
Tahsin Yücel, her yeni
kitabıyla okurlarını etkileyen,
düşündüren bir usta.*

Tahsin Yücel, en güzel kitaplarından biri olan *Vatandaş'ı*, Dostoyevski'den *Yeraltından Notlar*, Camus'den *Düşüş*, Sait Faik'ten *Hari-tada Bir Nokta* gibi yapıtların yönünde bir anlatı olarak niteliyor. Ona göre, bu eserlerin en belirgin özelliği, aynı zamanda hem bir öykü hem de dünya ve insan üstüne bir söylem olmalarıdır. Belki de bu yüzden, *Vatandaş'ın* oluşumu, kırk yılı aşkın bir süreye yayılmış; 1954'te on sayfalık bir küçük öykü olarak doğmuş; 1964'te, bir başka dille (Fransızcada) daha uzun ve daha derli toplu bir öyküye dönüşmüş; 1975'te, roman diye de adlandırılabilir bir anlatı olarak ortaya çıkmış; 1996'da, birtakım ekleme ve çıkarmalarla, son ve büyük olasılıkla da kesin biçimini almış.

Kimi kitapları kendi ölçüleri içinde kusursuzdur ya da en azından amacına ulaşmıştır, diye olduğu gibi bırakıyoruz, kimilerini fazla kusurlu ya da artık bizden fazla uzak diye, kimilerine de, hiçbir zaman kusursuzluğa erişemeyeceğimizi bile bile, ama baba ocağına gelir gibi, dönüp dolaşip geri geliyoruz.

TAHSİN YÜCEL

Kapak resmi: LAURIN RINDER

ISBN 978-975-510-676-2

9 789755 106762